

**GAZDASÁGFEJLESZTÉS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN A VAJDASÁGI
NÉPESEDÉSI FOLYAMATOK TÜKRÉBEN**
ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN BASIN IN THE LIGHT OF
POPULATION TRENDS IN VOJVODINA

Juhász Bálint

PhD hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori
Iskola

E-mail: ifj.juhasz.balint@gmail.com

Összefoglalás

Vajdaság, földrajzi és közigazgatási egység, Szerbia északi részén terül el, kedvező földrajzi fekvéssel rendelkezik. A területet intenzív népmozgások, a nemzeti arányok folyamatos változásai jellemezték. Mai területén 26 nemzetiség él, amelyek közül a magyar közösség a legszámottevőbb. A tartományi hivatalokban hat hivatalos nyelv van használatban. A nemzeti identitás megőrzésének vitathatatlan előfeltételei: az anyanyelv használatának lehetősége, az anyanyelvű oktatás megszervezése, az anyanyelvű tájékoztatás biztosítása és a népi hagyományok, kultúra megélése, továbbadása az új generációknak. Ugyanakkor, a mindennapokban a megélhetési kérdések is jelentős mértékben befolyásolják a szülőföldön való maradás, a nemzeti identitás megőrzésének esélyeit. Magyarország Kormánya 2016-ban, a külföldi nemzetrészek megmaradása érdekében indította el a Kárpát-medencei Gazdaságfejlesztési Programot, melynek keretében eddig mintegy 300 milliárd forint értékű fejlesztés valósult meg, mintegy 158,4 milliárd forint értékű támogatással, és ezzel mintegy 57 000 nyertes pályázat révén több ezer munkahely került létrehozásra a Vajdaság mellett Kárpátalján, Erdélyben, Felvidéken, Muravidéken és Drávaszögben. A kutatás elsősorban a vajdasági és más határon túli gazdaságfejlesztési programok eredményeire, valamint a népszámlálások hivatalos adataira támaszkodva kutatja a népesedési folyamatok és gazdaságfejlesztési programok közötti összefüggéseket.

Abstract

Vojvodina, a geographical and administrative unit, is located in the northern part of Serbia and has a favorable geographical location. The area was characterized by intensive population movements and constant changes in national proportions. Today, 26 nationalities live in its territory, of which the Hungarian minority community is the most significant. There are six official languages in use in the provincial offices. The indisputable preconditions for the preservation of national identity: the possibility of using the mother tongue, organizing mother tongue education, providing information in the mother tongue and living and passing on folk traditions and culture to new generations. At the same time, everyday living issues also significantly affect the chances of staying in the homeland and preserving national identity. In 2016, in order to preserve the foreign parts of the community, the Government of Hungary launched the Carpathian Basin Economic Development Program, in the framework of which about HUF 300 billion worth of development has been realized so far, with about HUF 158.4 billion worth of support thousands of jobs were created besides Vojvodina, in Transcarpathia, Transylvania, Felvidék, Muravidék and Drávaszög. The research focuses on the correlations between population processes and economic development programs, relying primarily on the results of Vojvodina and other cross-border economic development programs, as well as on official census data.

Kulcsszavak: népesedés, gazdaságfejlesztés, forráslehívó készség, Kárpát-medence

JEL besorolás: O21, O38, O43, R10, R11

LCC: HD72-88

Bevezetés

Vajdaság, földrajzi és közigazgatási egység, Szerbia északi részén terül el, a Pannon síkságon, Közép-Európában. Teljes területe 21 506 km². Kedvező földrajzi fekvéssel rendelkezik, két fontos európai közlekedési folyosó is áthalad rajta: a páneurópai VII. számú közlekedési folyosó, valamint a X. közlekedési folyosó, a Duna folyó, amely teljes hosszában hajózható a régióban. A Vajdaságról elmondható, hogy leképezi a teljes Kárpát-medencét, hiszen megtalálható itt a Dél-Alföld jótermő síkvidéke, sőt elmondható, hogy Európa egyik legkedvezőbb adottságú agrárvidéke, Szerbia „éléstára” (Probáld, 2007). Emellett átszelik legnagyobb folyóink: a Duna és a Tisza, de ugyanakkor a Tarcál- és Verseci-hegység, mint sziget-hegységek (Belanka, 2007) formabontó módon, a síkságból kiemelkedve jelzik a Kárpát hegyvonulatok közelségét, s a térségre jellemző módon több nemzetiség él egymás mellett. A magyar nemzetségen belül azonosítható népcsoportok is a mai napig megtalálhatóak a régióban (jászok, kunok, palócok, bukovinai székelyek stb.).

Amellett, hogy földrajzilag jól behatárolható és elkülöníthető területi egység, a Vajdaság közigazgatási egység is, folyamatosan változó, a régió szempontjából elvárt mértéktől jelentősen megkurtított hatáskörökkel. Közvetlen választások útján megválasztott 120 képviselőből álló tartományi parlamenttel és különböző, a központi közigazgatási szintről delegált felelősségi területeket ellátó tartományi kormányokkal rendelkezik. Területén 26 nemzetiség él (Vajdaság Autonóm Tartomány Európai Ügyek Alapja), amelyek közül, a szerbek mellett, a magyar közösség a legszámottevőbb, mindemellett 34 vallási közösség is jelen van a térségben (Gábrity Molnár, 2005 a). A népességarányok alapján 6 hivatalos nyelv van használatban a tartományi hivatalokban, a szerb mellett a magyar, a horvát, a szlovák, a román és a ruszin. A tartomány területén lévő önkormányzatokban elszigetelten, egy-egy település vagy járás szintjén használatban van a montenegrói (Kishegyes község), a cseh (Fehértemplom község), a macedón (Zichyfalva község, Almás és Ferenchalom települések), valamint a bolgár (Sándoregyháza település) nyelv is (forrás: Nemzeti Közösségi Titkárság, 2021). A fent leírtak miatt Vajdaságot, mint „mini Európai Uniót” is jellemzik. Itt találkozik észak és dél, kelet és nyugat, századokra visszatekintve a keresztény és iszlám világ, ami jelentősen meghatározza történelmét, társadalmi és demográfiai jellemzőit, hagyományait, gasztronómiai sajátosságait. A területet intenzív népmozgások, a nemzeti arányok folyamatos változása jellemezték. A teljes történelmi áttekintés igénye nélkül, elegendő példaként említeni a balkáni térséget 500 évig, a régít 150 évig sújtó török hódoltság időszakát, melynek két fontos ütközete is vajdasági történelmi eseményként vehető számba. Az első a nándorfehérvári diadal (1456), amely során Hunyadi János vezetésével a végvár megvédte Magyarországot és Európát az oszmán fenyegetéstől. Ennek eredményeképpen az Oszmán Birodalom európai terjeszkedése közel hét évtizedre megtorpant, időt adva az európai hadszervezésnek, hogy átessen válságán. A másik a zentai csata (1697), mely során a Savoyai Jenő herceg vezette sereg 150 év szakadatlan török háború óta először mért megsemmisítő csapást a szultán vezette török főhaderőre. Ezzel a csatával ért véget a mintegy 15 évig tartó háború, az európai összefogás megdöntötte Magyarországon a török uralmat, és elkezdődtek a béketárgyalások a törökkel, amelyek az 1699-ben megkötött karlócai békéhez vezettek. Ezt követően a mai Vajdaság területén található puszták benépesítésére a XVIII. század második felében, annak végén került sor. A lakosság számának, a nemzeti arányok alakulásának másik fontos történelmi vonatkozása a Nagy Háborút lezáró Trianoni békediktátum, amely következtében a magyar közösség kisebbségi sorsra kényszerült.

A nemzeti identitás megőrzésének vitathatatlan előfeltételei: az anyanyelv használatának lehetősége, az anyanyelvű oktatás megszervezése, az anyanyelvű tájékoztatás biztosítása és a népi hagyományok, kultúra megélése, továbbadása az új generációknak. Ugyanakkor, a mindennapokban a megélhetési kérdések is jelentős mértékben befolyásolják a szülőföldön való maradás, a nemzeti identitás megőrzésének esélyeit. Történelmi, földrajzi és gazdasági sajátosságai egyedivé, s Szerbia többi régiójától jelentősen eltérővé teszik Vajdaságot. De amint a korábban leírtak előrevetítik, a tartományon belül is jelentős eltérések észlelhetők. A területi különbségek kialakulása egyidős az emberiséggel, a népcsoportok vándorlása, a lakosság koncentrálódása mindig valamilyen gazdasági, társadalmi, természeti tényezőből fakadt. A világ, s vele együtt Európa, az Európai Unió országaira is igaz, hogy jelentős fejlettségbeli különbségek tapasztalhatóak országon belül és országok között is. Jól érzékelhető fejlettségbeli eltérést mutatnak a városi, illetve a rurális területek. A területi egyenlőtlenségek kialakulásának legfőbb oka, hogy a gazdasági-társadalmi folyamatok térben és időben folyamatosan újrarendeződnek, s ez a globalizálódással egyre csak fokozódik (Káposzta, 2014). „A területi egyenlőtlenség értelmezése, tartalma egyben az egyik legvitatottabb területfejlesztési kérdés. A területi kutatásokban és a területfejlesztési politikákban széles körűen elterjedt az a nézet, hogy a területi egyenlőtlenségek csökkenése (a nivellálódás) egyértelműen pozitív kategória, míg ennek ellenpárja, a különbségek növekedése (a differenciálódás) negatív töltésű. Egyértelműen igazolható az is, hogy a területi kiegyenlítődés mögött is meghúzódhatnak negatív jelenségek. Aligha kell hosszasan magyarázni pl. azt, hogy a területi fejlettségi különbségek csökkenhetnek oly módon, hogy a fejlett térségek "lefelé" nivellálódnak, depresszióba süllyednek. A depressziós visszaesés pedig aligha minősíthető pozitív, kívánatos jelenségnek, habár „formálisan” a területi különbségek csökkenését eredményezi. A két tendencia (tehát a kiegyenlítődés, ill. a differenciálódás) megítélésekor abból kell kiindulni, hogy milyen a viszonyuk a társadalmi (s ezen belül a gazdasági) hatékonyság változásaihoz.” (Nemes Nagy, 1990) A területek, régiók közötti különbségek, egyenlőtlenségek jelentősége a versenyképességben rejlik. Mekkora egy-egy település, önkormányzat (közigazgatási egység) lakosság megtartó ereje? Tovább gondolva kérdést, felmerül: vajon milyen endogén erőforrásokkal rendelkeznek, milyen exogén erőforrásokat képes bevonni az adott területi egység a hozzá kötődő családok, gazdaságok és vállalkozások fejlődése, érvényesülése érdekében? Mára a versenyképesség releváns közgazdasági kifejezéssé vált a gazdaság- és regionális politikákban (Lengyel, 2003). Emellett a területi egyenlőtlenségek egyik legjelentősebb fokmérője. A gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedése egyre inkább kihat, sőt döntően befolyásolja a piaci versenyben való sikeres helytállást. Egyre jobban felértékelődik a helyi szint, mint a kulcskompetenciáknak helyet adó tér, ahol a vállalatok tartós versenyelőnyei koncentrálódnak, és ahol a helyi szereplők összefogásukkal érvényre tudják juttatni terület- és gazdaságfejlesztési elképzeléseiket. A nemzetközi tapasztalatok alapján állíthatjuk, hogy jelentősen eltérő fejlődési pályák valószínűsíthetőek a lokális térségek kiinduló helyzete, adottságai függvényében. (Lukovics, 2008) Számos kutatás mutat rá, hogy a gazdasági tevékenység fókuszja az EU-n belül a vidéki térségekből és kisvárosokból a nagyvárosi és fővárosi agglomeráció irányába tolódik el. A regionális munkatermelékenység alakulásával párhuzamosan változik a regionális GDP termelés is. Régóta tapasztalható hatalmas különbségek jelentkeznek az EU tagállamok régiói között az egy főre jutó GDP tekintetében vásárlóerő-paritáson számolva. Tovább mélyül a szakadék a leszakadó és a fejlődő régiók között. (Popp, 2018) A társadalmi és gazdasági mutatók alrendszeri közti összefüggést, a népesség alakulása (munkavállalók aránya) és a területi- és gazdasági fejlődés, fejlettség egymásrataltságát számos kutatás vizsgálja. A népesedési folyamatok meghatározó információval szolgálnak egy-egy területi egység humán erőforrás kapacitásáról, amely meghatározzák az adott terület innovációs képességét (Káposzta-Lőrinc-Urbánné, 2020). A demográfia és gazdaságnövekedési adatok között első egyértelmű összefüggést nehéz

felfedezni, (pl. a legszegényebb fejlődő országok gyakran egyszerre produkálják a legmagasabb növekedési rátákat és legmagasabb népességnövekedést), de történelmi léptékben mégis egyértelmű a kapcsolat a népességszám és a gazdasági teljesítmény között (II. Világháború utáni Európa gazdasági fellendülése, Kína napjainkig tartó gazdasági expanziója). (Salamin, 2014) Az EU országai gazdasági növekedésének empirikus vizsgálata rámutatott, hogy nem önmagában a népességszám alakulása, hanem a korösszetétel befolyásolja szignifikánsan a gazdasági teljesítményt (Prskawetz-Fent-Barthel, 2007). A helyi szociális ellátórendszerek (oktatás és család) tudás, a helyi tudás (emberi tőke, humán erőforrás) és a vállalkozások (amelyek helyi adókat fizetnek) viszonyrendszerét ördögi körként írhatjuk le: a rendelkezésre álló források csökkenése nyomán kialakuló oktatási színvonal csökkenése és a családok működésének anomáliái kihatnak a humán erőforrás minőségének hanyatlására, ami lassítja a helyi gazdasági fejlődést, a vállalkozások szerény innovációs készségét és versenyképességét eredményezi, ami az elmaradt pénzügyi eredmények következtében kevesebb befizetett helyi adót, ennél fogva szerényebb lehetőséget jelent a szociális ellátórendszerek működtetésében, ami az oktatási színvonal további csökkenését eredményezi, jelentősebb szociális juttatás iránt támasztott igény mellett, amely ugyanakkor csökkenti a tanulási és munkavállalási kedvet (Bódi, 2010).

Anyag és módszer

A legutóbbi, 2011. évi népszámlálás adatai (forrás: Szerbiai Statisztikai Hivatal) alapján össz lakosainak száma 1 931 809, ami Szerbia lakosainak közel egyharmadát teszi ki, melyből 251 136 magyar nemzetiségű. A többségi nemzet mellett a magyar a legszámtottevőbb nemzeti közösség, egyszersemind a legnépesebb nemzeti kisebbség. A Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája kidolgozása nyomán, a Vajdasági Magyar Szövetség javaslatára a Magyarország Kormánya által támogatott program célja a magyar közösség szülőföldön való boldogulásának támogatása. A stratégia kidolgozása során fontos kérdésként merült fel a célterület meghatározása, vajon a teljes vajdasági terület, vagy azon belül a tömbmagyarság által lakott területek, esetleg ezek a területek magyarlakta településekkel kibővítve kerüljenek meghatározásra? A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program (VGP) immár 5 éve működik folyamatosan, a kezdetektől fogva az a célja, hogy minden magyarlakta területre eljusson, minél gyorsabban, minél több magyar emberhez eljusson függetlenül attól, hogy tömb- vagy szórvány területen élnek. Indulásakor olyan kritikák fogalmazódtak meg, miszerint a támogatási program későn került kidolgozásra, a vajdasági magyar közösség olyan mértékben megfogyatkozott, hogy nincs meg benne a szükséges életerő, nem képes élni a gazdaságfejlesztés által kínált lehetőségekkel. Magyarország Kormánya, a vajdasági minta alapján további gazdaságfejlesztési programok elindítása mellett döntött a többi határon túli magyar régióban is (Kárpátalján, Muravidéken, Drávaszögben, Felvidéken és Erdélyben). A tanulmány célja, hogy a fent leírt dilemmák kapcsán felmerülő kérdésekre keressen válaszokat:

- Érezhetőek-e a VGP megvalósításának eredményei a program teljes célterületén, minden magyarlakta vajdasági településen?
- Befolyásolja-e és milyen mértékben a közösség forráslehívó képességét az a körülmény, hogy tömb- vagy szórvány területen élnek tagjai?
- A vajdasági magyar közösségben végbement népesedési folyamatok ellehetlenítették-e a közösség tagjait abban a törekvésükben, hogy saját és közösségük fejlődésének szolgálatába állítsák a VGP által kínált lehetőségeket?

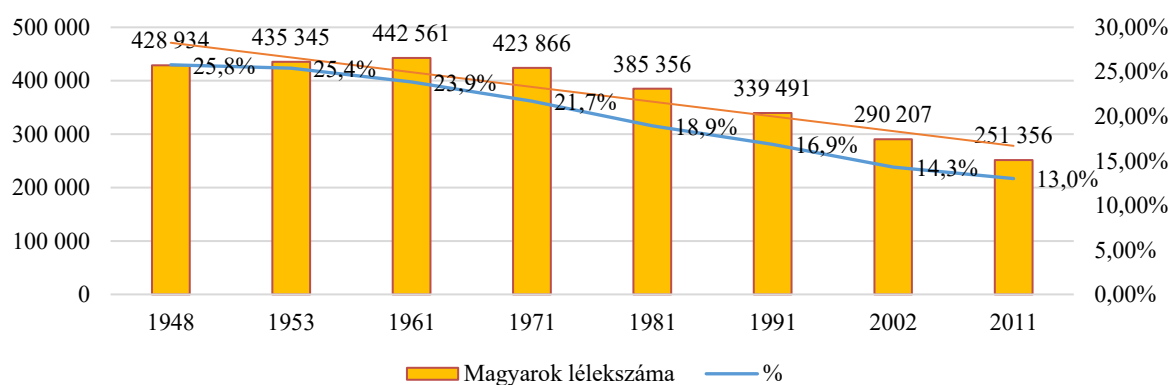
Módszertani szempontból a tanulmány elsősorban szakirodalmi feldolgozáson és statisztikai adatok vizsgálatán alapul. A vizsgálat elsősorban a vajdasági és más határon túli

gazdaságfejlesztési programok eredményeire, valamint a népszámlálások hivatalos adataira támaszkodik. A kutatás során a következő hipotézisek kerültek felállításra:

- A VGP 5 éves megvalósítása során eljutott minden magyar lakta önkormányzatba Vajdaságban, ami megvalósult fejlesztés (projekt) formájában igazolható.
- A tömb- és szórvány közösségek is kiemelkedő teljesítményekre képesek a fejlesztési forrás lehívása vonatkozásában.
- A vajdasági magyar közösség, függetlenül a népesedési folyamatok alakulásától, egy életerős közösség, rendelkezik fejlesztési elképzelésekkel és azok megvalósításához szükséges képességgel, a gazdaságfejlesztési lehetőségből valóságot kovácsolva állította azt a fejlődése szolgálatába.

Eredmények

A vajdasági magyar népesedési folyamatokat számos kutató vizsgálta az elmúlt évek során. A mai Vajdaság területén a XX. század elején 378 634 magyar ember élt (Gábrity Molnár, 2005 b). A hivatalos népszámlálási adatok tanúsága szerint a népszaporulat 1961-ig növekvő tendenciát mutatott (átélve a két nagy világgégés időszakát), amikor a magyarok lélekszáma elérte 442 561 főt. Ezt követően a számuk folyamatosan csökken, az abszolút és a relatív értékek figyelembevételével is (1. ábra).

1. ábra: A vajdasági magyar népesség alakulása 1948–2011

Forrás: Szerbiai Statisztikai Hivatal, saját szerkesztés

A szociológusok előregedő, fogyatkozó közösségként határozzák meg a vajdasági magyar közösséget (Badis, 2017). A fogyás legfőbb okaiként a természetes fogyást (a halálozások száma meghaladja a születések számát), a migrációt (magyar családok anyaországba, külföldre költözése), valamint az asszimilációt (vegyes házasságokban a vallási, nyelvhasználati és oktatási kérdésekben jellemzően kedvezőtlenül alakulnak a folyamatok a magyar közösség szempontjából) nevezik meg. Gábrity Molnár (2005 b) további okokat fogalmaz meg, melyek között a gazdasági kérdést is fontos tényezőként határozza meg. De nem csak Vajdaság, hanem a tágabb értelemben vett régió, Közép- és Kelet-Európa is számos hasonló demográfiai és társadalmi-gazdasági sajátossággal bír, amelyek hatással vannak a népesség előregedésére és a generációk közötti kapcsolatokra. Ide tartoznak a kedvezőtlen halálozási tendenciák, különösen a férfiak túlzott halálozása egyes országokban (a várható élettartam rövidülése és nemek közötti arányának kedvezőtlen alakulása), a természetes népességcsökkenés és a nettó elvándorlás kombinációja. Ezekben az országokban a gyors demográfiai változás egybeesett a politikai, gazdasági és társadalmi átalakulásokkal (Botev, 2012).

A Vajdasági Magyar Szövetség felkérésére a közösség gazdasági megerősödését segítő stratégia kidolgozása 2012-ben vette kezdetét több tíz helyi szakember bevonásával, annak elfogadásáról és megvalósításának támogatásáról 2015-ben döntött Magyarország Kormánya. A vajdasági program Magyarország első, 2016-ban bevezetett határon túli gazdaságfejlesztési programja, amely a későbbiekben mintaként szolgált a hasonló külhoni programok megvalósításához. Magyarország Kormánya 2016-ban, a külhoni nemzetrezsek megmaradása érdekében indította el a Kárpát-medencei Gazdaságfejlesztési Programot, melynek keretében eddig mintegy 300 milliárd forint értékű fejlesztés valósult meg, mintegy 158,4 milliárd forint értékű támogatással, és ezzel mintegy 57 000 nyertes pályázat révén több ezer munkahely került létrehozásra Vajdaság mellett, Kárpátalján, Erdélyben, Felvidéken, Muravidéken és Drávaszögben.

A Program bevezetésének fő célkitűzése olyan fejlesztések támogatása volt, amelyek révén minél többen megtalálhatják számításaikat a szülőföldjükön, és ennek eredményeképpen jövőjüket a továbbiakban is a határon túli területeken tervezik, így annak végrehajtása helyben teremt egzisztenciát, és hozzájárul a nemzeti össztermék növeléséhez, helyben történik az adófizetés. A Program megvalósításában fokozatosan növekvő arányban vesznek részt magyarországi vállalkozások is, amelynek köszönhetően, nemcsak a határon túli magyar lakta területeken, hanem Magyarországon is hozzájárul a magyar vállalkozások versenyképességének növeléséhez és a munkahelyek megvédéséhez. A vajdasági programot a Prosperitási Alapítvány bonyolítja le, amely a legfrissebb adatok alapján eddig összesen 52 pályázati kiírást jelentetett meg 9 pályázati körben, mezőgazdaság, turizmus, falusi házvásárlás és vállalkozásfejlesztés kategóriákban. Az első és második fejlesztési ciklusban eddig összesen 16 158 pályázat érkezett be, melyből 14 163 támogatott. Összeadva a kis-, közepes- és nagyjértékű projektek számadatait, a projektek összértéke eddig több mint 43,6 milliárd dinár (371 millió euró). A megítélt vissza nem térítendő támogatás értéke közel 21 milliárd dinár (178 millió euró).

1. táblázat: A VGP megvalósítása során támogatott projektek főbb eloszlásai

Területszervezési egység	Összlakosság	Magyar lakosok száma	Magyar lakosok aránya	Támogatott projektek száma	Támogatás eloszlása (%)	Magyar lakos / projekt
Vajdaság	1 931 809	251 136	13,00%	14 163	100%	18
Nyugat-Bácska	188 087	17 576	9,34%	1 141	7,17%	15
Dél-Bánát	293 730	13 194	4,49%	273	1,54%	48
Dél-Bácska	615 371	47 850	7,78%	2 430	16,17%	20
Újvidék	341 625	13 272	3,88%	213	3,92%	62
Bács	14 405	958	6,65%	2	0,01%	479
Palánka	55 528	1 356	2,44%	13	0,05%	104
Petrőc	13 418	74	0,55%	0	0,00%	0
Belcsény	15 726	295	1,88%	2	0,01%	148
Óbecse	37 351	17 309	46,34%	1 404	7,78%	12
Verbász	42 092	2 464	5,85%	15	0,08%	164
Szenttamás	16 317	3 387	20,76%	183	0,83%	19
Temerin	28 287	7 460	26,37%	583	3,41%	13
Titel	15 738	822	5,22%	15	0,07%	55
Észak-Bánát	147 770	68 915	46,64%	4 738	30,41%	15
Észak-Bácska	186 906	76 262	40,80%	4 341	38,18%	18
Közép-Bánát	187 667	23 550	12,55%	1 181	6,26%	20
Szerémség	312 278	3 789	1,21%	59	0,27%	64
Ingyia	47 433	829	1,75%	29	0,14%	29
Úrög	10 866	762	7,01%	9	0,04%	85
Ruma	54 339	1 171	2,15%	18	0,07%	65
Szávaszentdemeter	79 940	696	0,87%	1	0,00%	696
Ópazova	65 792	131	0,20%	2	0,01%	66

Forrás: Népszámlálás (2011), Prosperitási Alapítvány (2021), saját szerkesztés

A Vajdaság Autonóm Tartomány közigazgatási szempontból körzetekre (okrug) oszlik (2. ábra), ezek pedig a következők: Észak-bácskai körzet, Nyugat-bácskai körzet, Dél-bácskai körzet, Észak-bánsági körzet, Közép-bánsági körzet, Dél-bánsági körzet és Szerémségi körzet. A körzetek községekre (opština) oszlanak. A szerbiai gyakorlatban a község fogalmán több településből álló területi egységet kell érteni, ami a korábbi magyarországi értelmezés szerinti járáshoz hasonlítható. A szerbiai Alkotmány 7. szakasza értelmében a községek olyan területi egységek, amelyekben megvalósul a helyi önkormányzás az alkotmányban, törvényben és községi statútumban meghatározott ügyekben (Nagy, 2007). A legtöbb magyar a Vajdaság északi részén 8 községben él (60,52%-a a teljes magyarságnak), ahol abszolút vagy relatív többséget alkot. Abszolút többségben Magyarkanizsa (85,13%), Zenta (79,09%), Ada (75,03%), Topolya (57,94%) és Kishegyes (53,91%) községben élnek. Relatív többséget Csóka (49,66%), Óbecse (46,34%) és Szabadka (35,65%) községben alkotnak. Jelentős számban élnek még Törökkanizsa (28,54%), Temerin (26,37%), Szenttamás (20,75%), Begaszentgyörgy (20,01%), Törökbecse (18,05%) és Magyarcsernye (17,70%) községben.

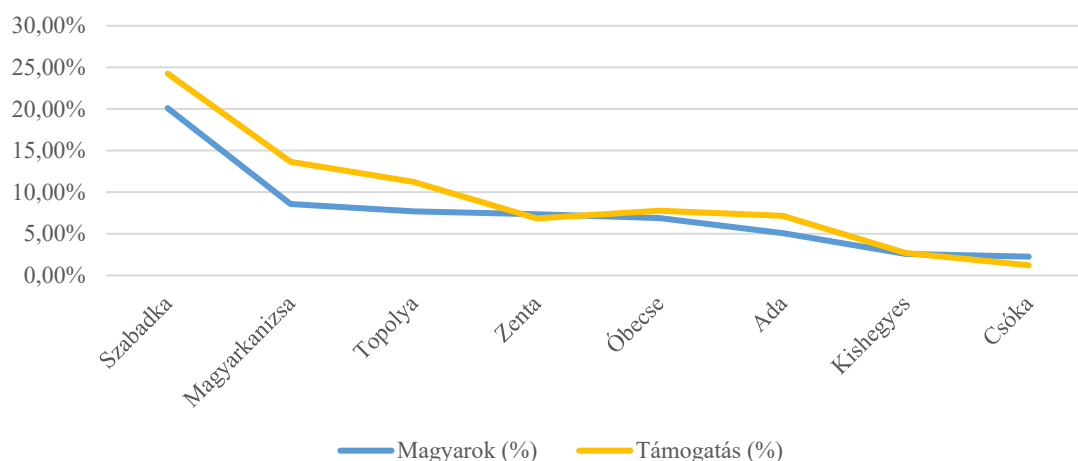
2. ábra: Vajdaság közigazgatási körzetei

Forrás: vmdok.org.rs, letöltve: 2021.01.30.

A programban eddig 180 településről nyertek támogatást, ami 45 vajdasági önkormányzattól 39-et fed le, amelyek területén él a vajdasági magyar közösség 99,7%-a, így elmondható, hogy a Vajdaság minden magyarok lakta részén történt fejlesztés. Kivételt képeznek Ópáva, Petróc, Zsablya, Karlóca, Pecsince és Sid önkormányzatai, amelyek területén a 2011. évi népszámlálás adatai alapján 781 magyar nemzetiségű lakos él, emellett ezen önkormányzatokban a magyar lakosság aránya nem éri el az 1%-ot az összlakossághoz viszonyítva, kivéve Karlócat, amely Szerbia egyik legkisebb önkormányzata, ahol ez az arány 2%. Az 1. táblázat jól mutatja, hogy minél magasabb egy adott önkormányzatban a magyar lakosság száma, annál több projekt valósult meg az adott önkormányzat területén. Legtöbb nyertes pályázat Szabadka (2 367), Magyarkanizsa (1 727) és Topolya (1 461) önkormányzatainak területéről került ki. Őket követi Óbecse, Zenta és Ada önkormányzata. A magyarországi, különböző méretű települések forráslelvő képességének vizsgálatához (Bódi F.-Fekete-Bódi M., 2010) hasonlóan jelen kutatásban a vajdasági tömb és szórvány települések ilyen készségét vizsgálja a jelen kutatás.

Ezen a ponton elkerülhetetlen a tömb- és a szórvány területek fogalmának meghatározása. Gábrity Molnár (2005 b) meghatározása szerint a szórványmagyarság fogalmán általában a határon túli magyarságnak azt a rétegét értjük, amely a többségi nemzetekhez képest településén, mikrorégiójában 30%-nál kisebb arányban él, hátrányos nyelvi-etnikai, vallási helyzetben, és a nemzettesttől elszigetelődve, leépült intézményrendszerrel, folyamatos veszélynek, felszámolódásnak van kitéve. Ebből kiindulva tömbmagyar önkormányzatnak

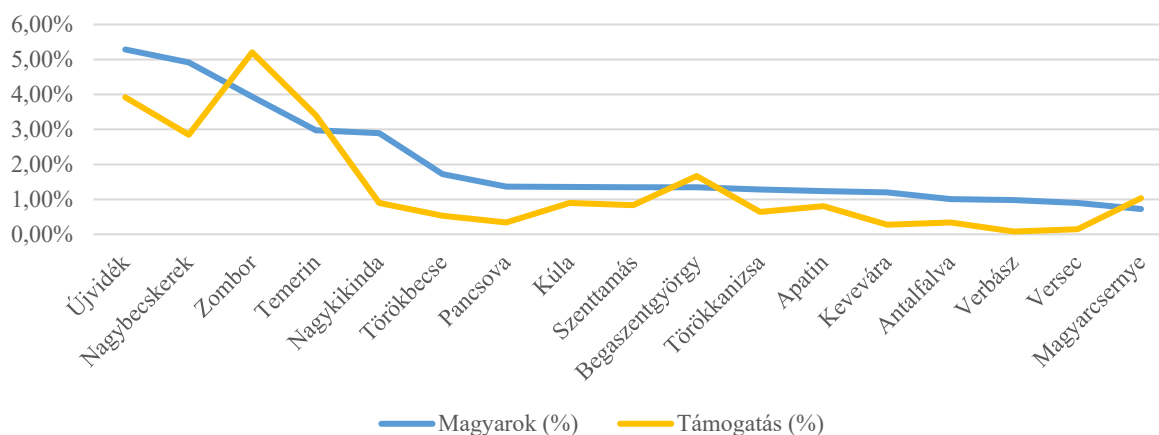
tekintjük azokat a vajdasági önkormányzatokat, amelyek területén a vajdasági magyar közösség abszolút vagy relatív többségben van, de lélekaránya eléri legalább a 30%-ot, a magyarság képviselői tevékeny részét képezik az önkormányzatnak (Szabadka, Topolya, Kishegyes, Ada, Zenta, Magyarkanizsa, Csóka, Óbecse). A többi önkormányzatot szórvány területként határozzuk meg. A mélyebb elemzés elvégzése érdekében új mutatószámot vezetünk be, amely azt mutatja meg, hogy az adott önkormányzat területén hány magyar lakosra jut egy sikeres pályázat. Ezt a mutatószámot az 1. számú táblázat utolsó oszlopa tartalmazza. Ennek alapján a VGP megvalósítása során a legsikeresebb önkormányzatok Magyarcsernye és Begaszentgyörgy, amelyek szórvány területnek számítanak. Ezen mutató alapján a tömb- és szórvány önkormányzatok egyaránt sikeresek a projektek kidolgozásában és megvalósításában. Ehhez jelentős mértékben hozzájárul a Prosperitási Alapítvány által bevezetett értékelési szempontrendszer, amely előnyben részesíti a szórvány területeken megvalósuló pályázatokat. Ugyanakkor meghatározunk ún. leszakadó területeket is, amelyek esetén legalább 100 magyar lélekre jut egy sikeres pályázat. Ezek az önkormányzatok: Versec, Fehértemplom, Bács, Palánka, Belcsény, Verbász és Szávaszentdemeter. Ezek közös jellemzője, hogy a magyarság lélekaránya legfeljebb 5% körül alakul, a magyarság intézményrendszere alacsony kiépítettségi fokon van, a helyi magyarság önállóan nem tudott az elmúlt ciklusokban önkormányzati képviselőt bejuttatni a képviselő testületbe, és távol esnek a vajdasági magyarság központjaitól. A projektek alacsony számára kihatással van ugyanakkor a magyar nyelv ismerete is, hiszen az a magyar állampolgárság egyszerűsített honosítási eljárásban történő megszerzésének előfeltétele, ami pedig a pályázás alapvető előfeltétele. A programban való részvétel sikerességéről, a helyi mikroközösségek forráslelő képességéről még pontosabb képet kapunk, amennyiben az egyes területek vonatkozásában összehasonlítjuk a helyi magyarság arányát az összmagyarsághoz mérten, az adott területre jóváhagyott támogatás arányával a teljes támogatáshoz mérten.

3. ábra: A magyar lakosság és a támogatás arányának alakulása az összmagyar lakosság számához és az összes támogatáshoz mérten a tömb önkormányzatokban

Forrás: Népszámlálás (2011) és Prosperitási Alapítvány (2021), saját szerkesztés

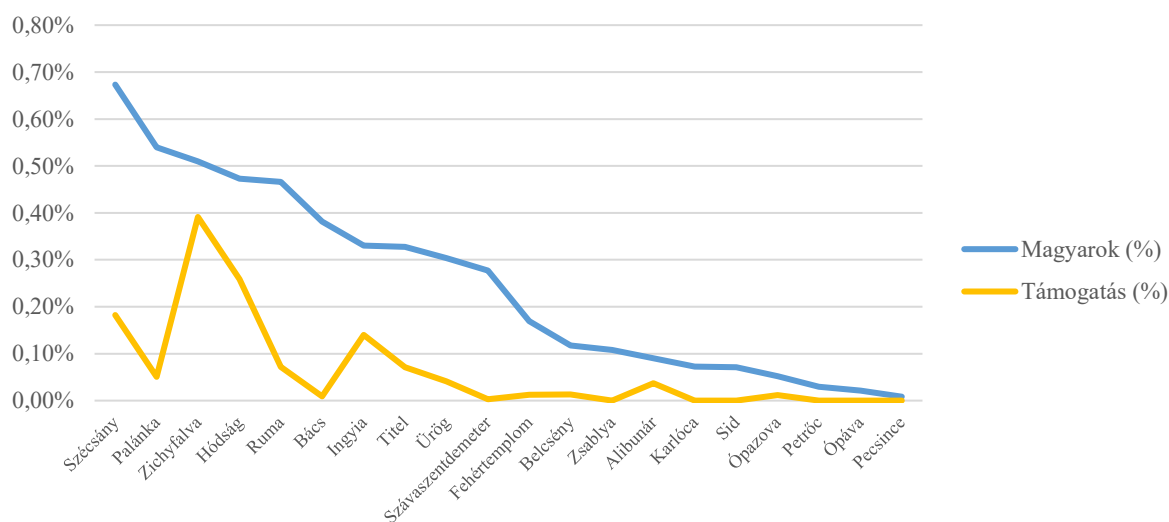
Ezen mutató alapján a tömb önkormányzatok közül Zenta és Csóka községek lakossága alulteljesített a rendelkezésre álló források lehívásának vonatkozásában a teljes magyar lakossághoz viszonyított magyar lakosok arányához mérten (3. ábra).

4. ábra: A magyar lakosság és a támogatás arányának alakulása az összmagyar lakosság számához és az összes támogatáshoz mérten a szórvány önkormányzatokban (1. csoport)

Forrás: Népszámlálás (2011) és Prosperitati Alapítvány (2021), saját szerkesztés

A szórvány önkormányzatok első csoportjában megállapíthatjuk, hogy Zombor, Temerin, Begaszentgyörgy és Magyarcsernye kiemelkedően teljesített a források lehívása vonatkozásában ugyanezen mutató alapján (4. ábra).

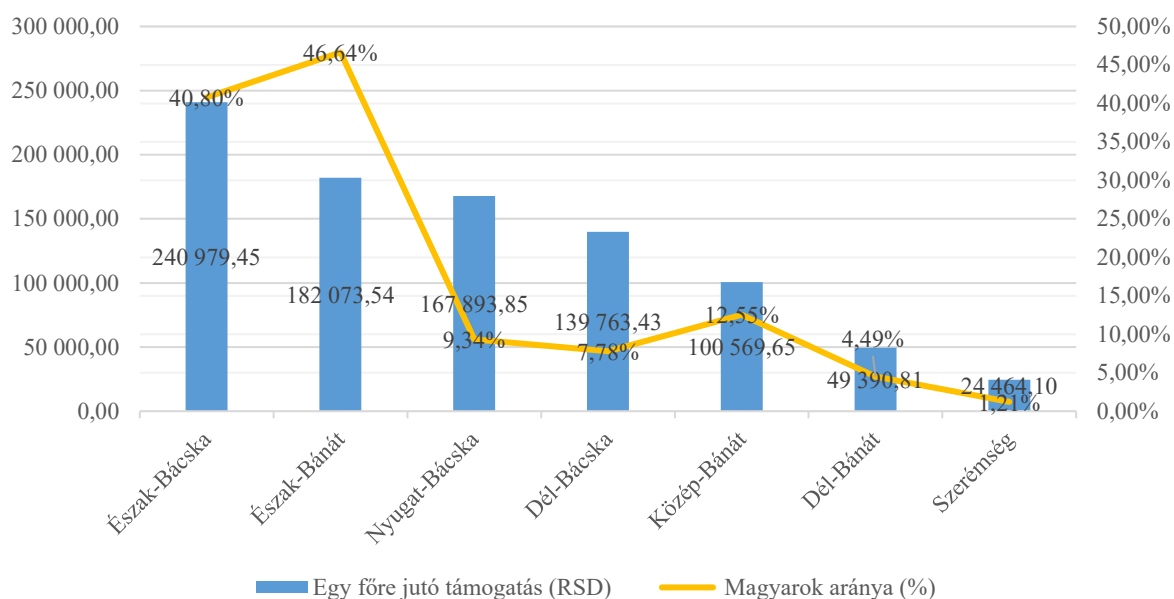

5. ábra: A magyar lakosság és a támogatás arányának alakulása az összmagyar lakosság számához és az összes támogatáshoz mérten a szórvány önkormányzatokban (2. csoport)

Forrás: Népszámlálás (2011) és Prosperitati Alapítvány (2021), saját szerkesztés

A szórvány önkormányzatok második csoportjába olyan járások tartoznak, ahol a magyarok aránya nem éri el az 1%-ot a teljes vajdasági magyar lakossághoz mérten, kevésbé jól szervezett kis közösségekről van szó, amelyek forráslehívó képessége jelentősen mérsékelt (5. ábra).

A forráslehívó képesség mérésére az egy főre jutó támogatás összege tökéletesen alkalmas. A vajdasági közigazgatási körzetekre kiszámított egy főre jutó támogatás vonatkozásában a legmagasabb értéket a tömbmagyarságot legnagyobb mértékben felölelő Észak-Bácska és Észak-Bánát mutatja.

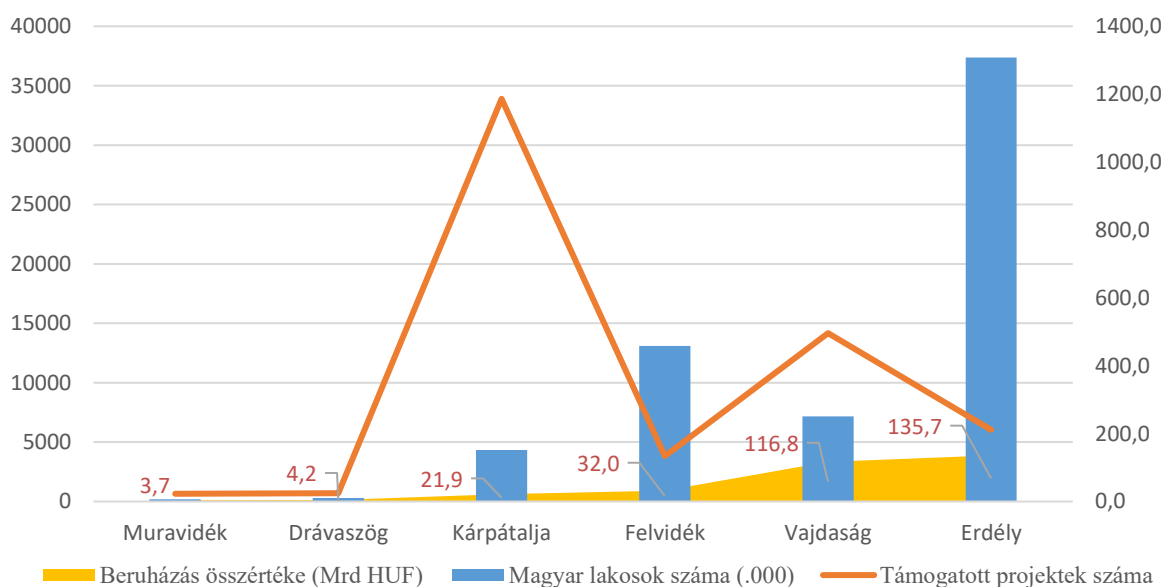
6. ábra: Az egy főre jutó támogatás összege (RSD)

Forrás: Népszámlálás (2011) és Prosperitati Alapítvány (2021), saját szerkesztés

Ugyanakkor Nyugat-Bácska és Dél-Bácska is átlagon felüli forráslehívó készséget mutat, Közép-Bánát pedig megközelíti azt. Dél-Bánát és Szerémség leszakadó értéket mutatnak, ami betudható a központoktól való nagy távolságnak, a magyar lakosság alacsony arányának, valamint az intézményi hálózat kiépítetlenségének (6. ábra).

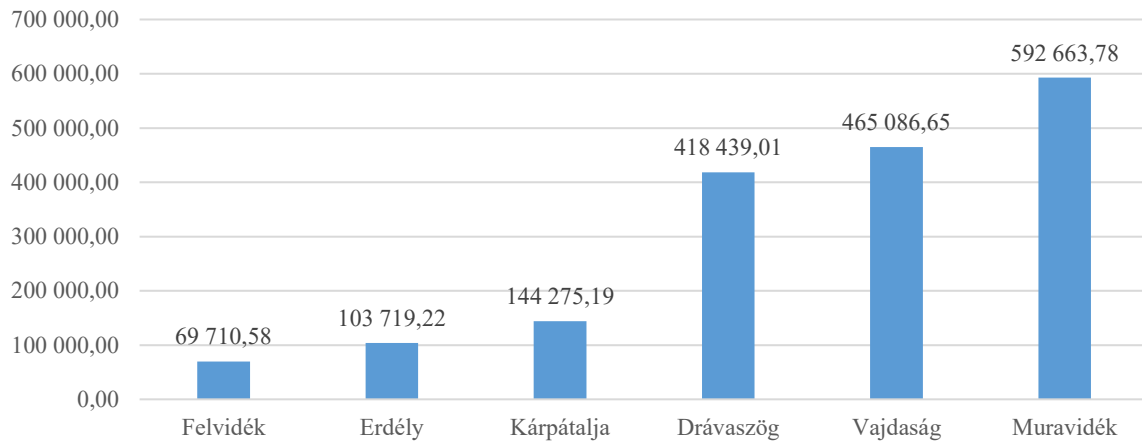
A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetségével együttműködve 2015-ben elkészítette a kárpátaljai magyar közösség gazdaságfejlesztési stratégiáját (Egán Ede Terv). Erre épül a kárpátaljai gazdaságfejlesztési program, melyet 2016-ban a magyar kormány részéről a Külgazdasági és Külügyminisztérium Vajdaság után másodikként indított el. A program helyszíni lebonyolításáért - ungvári székhellyel hivatalosan bejegyzett - az „Egán Ede” Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ” Jótékonyági Alapítvány felel, négy területi irodájával. A program kezdete óta mezőgazdaság-, turizmus-, vállalkozásfejlesztés, valamint földhivatali rendezés és földbérlet-támogatás kategóriákban kerültek meghirdetésre kisösszegű pályázati felhívások. Az erdélyi gazdaságfejlesztési program 2017-ben indult útjára. A program lebonyolítására 2017 áprilisában szakmai és egyházi szervezetek alapításában létrejött a Pro Economica Alapítvány. Az Alapítvány marosvásárhelyi székhellyel látja el a pályázati rendszer működtetésével kapcsolatos operatív feladatokat. Az erdélyi program alapját a helyi közösség igényei mentén a Romániai Magyar Közgazdász Társaság által elkészített gazdaságfejlesztési terv (Kós Károly Terv) adja. A program kezdetén Mezőség Maros megye területén mezőgazdasági eszközbeszerzés, vállalkozásfejlesztés, valamint földhivatali rendezés kategóriákban kerültek meghirdetésre kis összegű pályázati felhívások. A kis értékű pályázatok sikerét látva a korábbi pályázatok folytatásaként és területi kiterjesztéseként újabb mezőgazdasági eszközbeszerzést, tenyészállat vásárlást és vállalkozásfejlesztést célzó kis értékű pályázatok kerültek meghirdetésre. A felvidéki gazdaságfejlesztési program az európai uniós irányelvek mentén a kétoldalú kapcsolatok erősítése mellett irányozza elő a határ menti térség gazdasági felzárkóztatását. Prioritásai a Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság által elkészített, a dél-szlovákiai térség regionális gazdaságfejlesztési célkitűzéseit bemutató Baross Gábor Terv alapján kerültek meghatározásra. A program elindításával elsőként a mezőgazdasági termékek elsődleges termeléséhez kapcsolódó tevékenységet végző őstermelők, egyéni vállalkozók és vállalkozások

támogatására, fejlesztésének ösztönzésére, valamint az egyéni vállalkozók, illetve mikro-, kis- és középvállalkozások eszközbeszerzéseinek támogatására irányuló pályázati felhívások kerültek meghirdetésre. A horvátországi magyarság gazdaságfejlesztési stratégiáját a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége készítette el a 2016–2020 közötti időszakra. A drávaszögi gazdaságfejlesztési program ennek alapján indult el 2017-ben. Célja olyan fejlesztések támogatása, melyek révén a szülőföldjükön találhatják meg számításaikat a Drávaszögben élők, és ennek eredményeképpen jövőjüket is ott tervezhetik. Alapvető célkitűzései a beolvadás megelőzése, az elvándorlás megállítása és az otthonmaradás gazdasági feltételeinek erősítése. Prioritásai a vidékfejlesztés, a mezőgazdasági vállalkozások, valamint a családi gazdaságok fejlesztése, támogatása, újak létrehozásának elősegítése. A program helyszíni lebonyolításért az eszéki székhelyű *Economica Hungarica* Alapítvány felel. A 2017-ben indult muravidéki gazdaságfejlesztési program úttörőnek számít, hiszen ez volt az első olyan projekt, amely uniós tagállamban valósul meg, így az állami támogatási szabályok betartásán túl az Európai Unió irányelveivel is össze kellett hangolni a támogatási rendszert. Célja olyan fejlesztések támogatása, melyek révén a szülőföldjükön találhatják meg számításaikat a Muravidéken élők, és ennek eredményeképpen jövőjüket is ott tervezhetik. A program helyszíni lebonyolításért a lendvai székhelyű Magyar Regionális Nemzetiségi Fejlesztési Intézet (*Profutura*) felel. A szlovén hatóságok támogatása és a program lebonyolításával kapcsolatban tanúsított pozitív hozzáállása nagymértékben hozzájárul a stratégia sikeres megvalósításához. A program megvalósítása Szlovéniának is érdeke, mivel a támogatások kihelyezése helyben teremt megélhetési és piacszerzési lehetőséget, valamint hozzájárul a nemzeti össztermék növeléséhez is. A támogatások felhasználása és az adófizetés is helyben történik. Ez azon helyi cégek számára is kedvező, akik később beszállítói, ezáltal részesei, nyertesei lesznek a meghirdetett pályázatoknak. A pályázatok fókuszpontjában a mezőgazdaság, turizmus, valamint vállalkozásfejlesztési kategóriák szerepeltek (Külgazdasági és Külügyminisztérium).

7. ábra: A Kárpát-medencei gazdaságfejlesztési programok sarokszámai

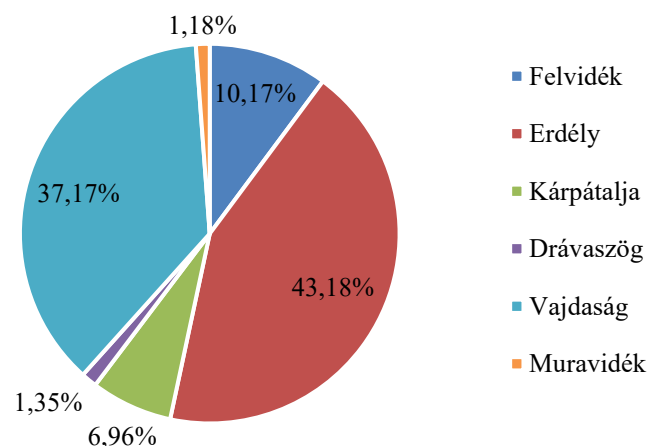
Forrás: Népszámlálások (2002, 2011), Külgazdasági és Külügyminisztérium, saját szerkesztés

8. ábra: Az egy főre jutó támogatás összege (HUF)

Forrás: Népszámlálások (2002, 2011), Külgazdasági és Külügyminisztérium, saját szerkesztés

A Kárpát-medencei gazdaságfejlesztési programok közül elsőként elinduló Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program minden tekintetben úttörő a hasonló programok sorában. Elsőként döntött Magyarország Kormánya a támogatásáról, elsőként íródtak ki a megvalósítást célzó pályázatait, elsőként dolgozta ki, s valósította meg a kiemelt jelentőségű, nagyléptékű, kombinált finanszírozással megvalósuló konstrukcióit. A 7. ábra alapján a sarokszámok vonatkozásában elmondható, hogy a sokszor leírt, alig 250 000 főt elérő vajdasági magyar közösség tekintélyes, közel 117 milliárd forintnyi beruházást valósít meg, s ez a teljes, minden programot magába foglaló beruházási érték 37,17%-a, amelytől többet, csak a tőle ötször több lelket számláló erdélyi magyarság valósít meg (9. ábra). A vajdasági programban jelentősen több projekt valósul meg, mint az erdélyi vagy a felvidéki programban, ami a fejlesztési forrás egyenletesebb eloszlását eredményezi a közösségben, számbelileg több projektet csak Kárpátalja valósít meg, ami a nagyszámú, földhivatali rendezésre benyújtott pályázat miatt alakult. A vajdasági magyar közösség forráslelívő képessége is kimagasló, az egy főre jutó beruházási érték messze meghaladja a többi régióban tapasztalt értéket, kivételt képez a tőle 40-szer kisebb muravidéki közösség (8. ábra).

9. ábra: A Kárpát-medencei gazdaságfejlesztési programok beruházási értékének régiónkénti eloszlása

Forrás: Külgazdasági és Külügyminisztérium (2021), saját szerkesztés

Következtetések

A megfogalmazott hipotézisek a vizsgálat eredményeképpen visszaigazolásra kerültek. A VGP 5 éves megvalósítása során valóban eljutott minden számottevő magyarlakta önkormányzatba a Vajdaságban, ami megvalósult fejlesztés (projekt) formájában igazolható. A programban eddig 180 településről nyertek támogatást, ami 45 vajdasági önkormányzattól 39-et fed le, amelyek területén él a vajdasági magyar közösség 99,7%-a, így elmondható, hogy Vajdaság minden magyarok lakta részén történt fejlesztés. A kutatás során használt mutatók alapján a legtöbb projekt és legmagasabb egy főre jutó támogatási érték valóban a tömbmagyarság által lakott területeken valósult meg, ugyanakkor több szórvány önkormányzat erőn felül teljesített a forráslehívás vonatkozásában, tehát a tömb- és szórvány közösségek is kiemelkedő teljesítményekre képesek a fejlesztési forrás lehívása vonatkozásában. Az elmúlt évek tapasztalata, hogy a nyertes pályázatok elősegítik Vajdaság régiós szerepvállalásának erősödését, és egész Szerbia gazdaságának fejlődését. Összehasonlítva a többi Kárpát-medencei gazdaságfejlesztési programokkal a Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program kimagasló beruházási értéket, projekt számot és egy főre jutó támogatási értéket valósított meg. A 14 136 támogatott projekt, a 667 új vállalkozás, 1110 új otthon és a több mint 5300 ha megvásárolt mezőgazdasági földterület is bizonyítja, hogy a vajdasági magyar közösség, függetlenül a népesedési folyamatok alakulásától, egy életerős közösség, rendelkezik fejlesztési elképzelésekkel és az azok megvalósításához szükséges képességgel, a gazdaságfejlesztési lehetőségből valóságot kovácsolva állította azt a fejlődése szolgálatába. A fent leírtak igazolják Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnökének, a stratégia kidolgozásának és gazdaságfejlesztési program kezdeményezőjének szavait: miszerint nem a lelkek száma, hanem a lelkek nagysága határozza meg egy közösség erejét.

Irodalomjegyzék

1. Alexia Prskawetz, Thomas Fent, Werner Barthel (2007): The Relationship Between Demographic Change and Economic Growth in the EU (Report for Tender VT/2005/035), Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences, URL: <https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/Forschungsberichte/FB32.pdf> (letöltve: 2021.04.22).
2. Badis Róbert (2017): Demográfiai folyamatok és etno-kulturális reprodukció vizsgálata a vajdasági magyarok körében, Identitás Kisebbségkutató Műhely, Zenta
3. Belanka Csaba (2007) Mezőgazdaság. In: Nagy Imre (szerk.): Vajdaság., Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, p. 256–259, ISBN 978 963 9052 33
4. Bódi Ferenc (2010): Népeségfogyás, a szegénység ördögi köre, A falu, 25:3, pp. 21-34
5. Bódi Ferenc, Fekete Attila, Bódi Mátyás (2010): A fejlesztési források abszorpciója az apró- kis-és középvárosok erőterében. In: Párbeszéd és együttműködés. Területfejlesztési szabadegyetem 2006-2010 (szerk.: Fábrián Attila), Dialóg Campus Kiadó, Sopron.
6. Gábrity Molnár Irén (2005 a) Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnic Zsuzsa (szerk.): Közérzeti barangoló., Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka
7. Gábrity Molnár Irén (2005 b): Mit értünk szórvány magyarság alatt Vajdaságban? Létünk XXXV (3), Újvidék, p. 19–31.
8. Káposzta József (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései, Gazdálkodás, 58(5), pp 399-414, DOI: 10.22004/ag.econ.206101, ISSN: 0046-5518

9. Káposzta József, Lőrinc Balázs, Urbánné Malomoski Mónika (2020): Térbeli összefüggések vizsgálata Paks és Kalocsa gravitációs zónájában, *Studia Mundi – Economica* 7:4, pp. 72-88, DOI: 10.18531/Studia.Mundi.2020.07.04.72-88
10. Lengyel Imre (2000): A regionális versenyképesség tényezői, különös tekintettel a Dél-Alföldre. In: Farkas B. - Lengyel I. (szerk.) 2000: Versenyképesség - regionális versenyképesség, SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress (28), Szeged, 39-57. o
11. Lukovics Miklós (2008): Térségek versenyképességének mérése, JATEPress, Szeged
12. Nagy Imre (szerk.), 2007., Vajdaság, In: A Kárpát-medence régiói 7., MTA RKK és Dialóg Campus, Pécs-Budapest, p. 575, ISBN 978 963 9052 33 8
13. Nemes Nagy János (1990): Területi kiegyenlítődés és differenciálódás Magyarországon, *Földrajzi Értesítő* XXXIX. év f. 1990.1—4. füzet, pp 151—173. Nikolai Botev (2012): Population ageing in Central and Eastern Europe and its demographic and social context. *European Journal of Ageing* 9, pp 69–79, DOI: 10.1007/s10433-012-0217-9
14. Popp József, Harangi-Rákos Mónika, Szenderák János, Oláh Judit (2018): Regionális különbségek a főbb mezőgazdasági ágazatokban Magyarországon, *Journal of Central European Green Innovation* 6(3), pp 87-114, DOI: 10.22004/ag.econ.288837
15. Probáld Ferenc (2007) Szerbia. In: Probáld Ferenc–Szabó Pál (szerk.): Európa regionális földrajza. Társadalomföldrajz., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 439–444.
16. Salamin Géza (2014): Demográfia – gazdaság – területi fejlődés (konferencia előadás), Központi Statisztikai Hivatal, URL: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/6395/1/Salamin_2014a.pdf (letöltve: 2021.04.22.)

Irodalomjegyzék

1. Szerbiai Statisztikai Hivatal, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/popis/popis-2011/popisni-podaci-eksel-tabele/>, letöltve: 2021.01.30.
2. Nemzeti Közösségi Titkárság (teljes néven: Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság), http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=180, letöltve: 2021.01.30.
3. Vajdaság Autonóm Tartomány Európai Ügyek Alapja, <https://vojvodinahouse.eu/sr/kancelarija-u-briselu/stranica/1/kantselarija-ap-vojvodine-u-briselu>, letöltve: 2021.01.30.